

FEBRUĀRA IZSKAŅĀ ULBROKĀ NOTIKA LATVIJAS PIRMAIS SĒKLU KONGRESS, ANALIZĒJOT NE VIEN NOZAREI, BET ARĪ VALSTIJ KOPUMĀ BŪTISKAS TĒMAS: NACIONĀLĀS SELEKCIJAS SVARĪGUMS VALSTS DROŠĪBAS KONTEKSTĀ, NESERTIFICĒTĀS SĒKLAS PLAŠAIS LIETOJUMS, AUGU ŠĶIRŅU AIZSARDZĪBAS LIKUMA PRASĪBU NEIEVĒROŠANA PAR ŠĶIRŅU DEKLARĒŠANU UN AUTORATLĪDZĪBU MAKSĀŠANU, KĀ ARĪ VIRKNI CITU.

Vai Latvija zaudē sēklu suverenitāti

ULDIS GRAUDIŅŠ

AICINĀJUMS UZ DIALOGU

"Šodienas kongress sāk jaunu posmu mūsu lauksaimniecības, selekcijas un pārtikas drošības izaugsmē. Sēkla ir sākums. Tā ir pamats labai lauksaimniecības praksei, ražai un katram maizes klaipam uz mūsu galda. No tās kvalitātes, daudzveidības un pieejamības atkarīga gan lauksaimnieku konkurētspēja, gan valsts ekonomiskā noturība, gan mūsu spēja nodrošināt nacionālo drošību. Latvija var lepoties ar stiprām lauksaimniecības un selekcijas tradīcijām. Mums ir pašiem savi izcili selekcionāri, sēklaudzētāji, lauksaimnieki un pārtikas produktu ražotāji. Tomēr katrs no viņiem dažkārt runā savā valodā un īsti nespēj viens otru saprast. Šodien mēs esam sanākuši kopā, lai veidotu dialogu, sadarbību un kopēju redzējumu par selekciju, tās nozīmi jaunu šķirņu radīšanā kontekstā ar mūsu nacionālo drošību. Vissvarīgākais jautājums ir, vai šķirnei ir nozīme. Gribētu šo darbienu noslēgt ar secinājumiem un nelielām nākotnes stratēģijām," atklājot pirmo Latvijas sēklu kongresu, sacīja Latvijas Sēklaudzētāju asociācijas (LSA) valdes priekšsēdētāja Anda Rūtenberga-Āva.

Lai arī kongress patiešām izcēla sēklaudzēšanas un selekcijas izaicinājumus, piemēram, par autoratlīdzību maksāšanu, tomēr tie palika bez risinājumiem. Zemkopības ministrijas valsts sekretārs Ģirts Krūmiņš un Lauksaimniecības organizāciju sadarbības padomes (LOSP) vadītājs Guntis Gūtmanis uz diskusiju par selekcionāru autoratlīdzībām nepalika. Arī pašu sēklaudzētāju vidū nav vienprātības par ES Regulā un Augu šķirņu aizsardzības likumā noteikto prasību par šķirņu deklarēšanu un autoratlīdzības maksāšanas svarīgumu.

Diskusija atkal, jau kuro reizi pēdējos 25 gados, ir atjaunota, tomēr indikāciju

Kongresa starpbrīdī *Agro Tops* pulcēja selekcionārus, kas pērn reģistrēja jaunas augu šķirnes un *ZS Kalna Smīdes 1* saimnieku Jāni Sietiņsonu (no kreisās). Viņš par ieguldījumu sēklaudzēšanas nozarē pērn saņēma Latvijas selekcijas nozares pamatlīdzēja Jāņa Lielmaņa balvu. Tālāk selekcionāres Vija Strazdiņa, Ilze Skrabule, Linda Legzdiņa, Māra Bleidere un Ilze Dimante.

par selekcionāriem, sēklaudzētājiem un pārējiem lauksaimniekiem pieņemamu risinājumu aizvien nav.

SERTIFICĒTĀS SĒKLAS SALĪDZINOŠI MAZ

Kā atzīst nozares pārstāvji, sēklu tirgū ir ne vien liels haoss, bet – tas veido arī lielu pelēkā tirgus daļu. Aprēķini rāda, ka sertificēto sēklu sēj ne vairāk kā 15–18% sējumu platību. Salīdzinājumam – Igaunijā sertificētās sēklas īpatsvars sējumos ir 40%, Lietuvā 27%, Dānijā 90%, Zviedrijā

70%. Tātad diezgan liela atpalcība, kas nozīmē zemākas ražas, lielāku AAL patēriņu un mazāku naudas ienākumu. Vēl lielāka atpalcība redzama sēklu šķirņu deklarēšanā un selekcionāru autoratlīdzību maksāšanā. LSA ziņo – neraugoties uz Augu šķirņu aizsardzības likuma III nodaļas 35. pantu, kas nosaka, ka lauksaimniekam jāsniedz selekcionāram vai tā pilnvarotajai organizācijai informācija par aizsargāto šķirņu izmantošanu, 2024. gadā no aptuveni 5000 saimniecībām izsūtītajām aptaujas anketām

Pērn reģistrētās kamolzāles 'Maiga' Zemkopības institūta selekcionāres (no kreisās) Reģīna Rancāne, Vija Stesele un Aija Rebāne.

par saimniecībā deklarējamajām šķirnēm saņemtas vien aptuveni 350 jeb 6,7% atbilžu.

Minētais likuma pants ir šāds: "Lauksaimniecības produkcijas ražotāji vai sēkļu sagatavotāji pēc selekcionāra tiesību īpašnieka vai pilnvarotā pārstāvja pieprasījuma sniedz informāciju par aizsargātās šķirnes pavairošanas materiāla ražošanu, pavairošanu, sagatavošanu un pārdošanu."

Likums paredz arī atbildību par selekcionāra tiesību aizskārumu un zaudējumu atlīdzības un morālā kaitējuma apmēra noteikšanas kārtību (38. un 40. pants). Saskaņā ar minētajām likuma normām informācijas nesniegšana par aizsargātu šķirņu izmantošanu ir selekcionāra tiesību aizskāruma, un **selekcionāram ir tiesības vērsties tiesā Civillikumā** noteiktajā kārtībā.

Tomēr lielākā daļa saimnieku ir secinājuši, ka likuma normu īstenošanu neviens nepārbauda un sodu neuzliek. Selekcioniāri arī nedrīkst iet privātipašumā un pārbaudīt audzētās šķirnes. Līdz ar to var tās nedeklarēt un selekcionāru autoratlīdzību nemaksāt. Negodīgi pret kolēģiem, kas ievēro likuma prasības, un pret selekcionāriem. Atgādināsim,

ka vienas šķirnes izveidei nepieciešami 10–12 gadi, kā arī ieguldījums – vismaz miljons eiro. Ar patlaban izveidojušos kārtību šādu naudas ieguldījumu nevar atpelnīt. Turklāt jaunu šķirņu veidošanā nav pārtraukuma, naudas plūsma neapstājas. Dzirdēts, ka selekcionāru autoratlīdzību maksājumi par pašu vajadzībām pavairoto sēkļu ir pārāk lieli – 3 eiro par vienu hektāru graudaugiem, 6 eiro – par vienā hektārā pavairoto zirņu un pupu sēkļu. Piedāvājam salīdzinājumu ar sertificēto sēkļu pirmrindnieci Dāniju, kur saimnieki autoratlīdzības maksājumā par vienu hektāru labības sējumu maksā 16–17 eiro. Ar saimnieku viedokļiem par sertificētās sēklas lietojumu un autoratlīdzības maksāšanas svarīgumu var iepazīties šā žurnāla numura sākumā – saimnieku aptaujas sadaļā.

CIK DAUDZ IZVĒLAS LATVIJAS ŠĶIRNES

Latvijas sēkļu laukos audzē vien Latvijas griķu un rudzu šķirnes. Griķu šķirni 'Aiva' pērn audzēja 787 hektāru, bet rudzu līnijšķirni 'Kaupo' 140 hektāru platībā. Rudzu audzēšanai saimniecības izmanto hibrīdšķirnes. No ziemāju labībām laika posmā no 2022. līdz 2024. gadam audzētas

UZZIŅA

Laikā no 2015. līdz 2025. gadam Latvijā selekcionētās šķirnes

- ▶ pēdējos 10 gados Latvijā selekcionēta 31 šķirne, no tām 8 saglabājamās šķirnes
- ▶ selekcionētas 19 labības šķirnes (10 kviešu, no tām 4 saglabājamās šķirnes, 4 miežu, 4 auzu šķirnes, 1 saglabājamā rudzu šķirne)
- ▶ 3 kartupeļu šķirnes
- ▶ 1 saglabājamā lauka pupu šķirne
- ▶ 1 sējas zirņu šķirne
- ▶ 3 zālaugu šķirnes
- ▶ 3 sējas kaņepju šķirnes, no tām 2 saglabājamās
- ▶ 1 sējas lina šķirne
- ▶ sēkļu audzēšanas procesā – 17 šķirnes (6 katalogā iekļautas 2025. gadā, sēkļu audzēšana notiks nākamajos gados)

Jaunā kartupeļu šķirne 'Vilmara' reģistrēta 2025. gadā.

vidēji septiņas Latvijas šķirnes un 39 citu valstu šķirnes (sk. 1. tabulu). Vasarāju labībām Latvijas šķirņu attiecība pret citu valstu šķirnēm bija 13 pret 44, pākšaugiem 1 pret 16, kartupeļiem 12 pret 43 (2025. gadā 12 pret 54), tauriņziežiem 6 pret 9. Pārsvars pār citu valstu šķirnēm sēkļu laukos ir Latvijas stiebrzāļu šķirnēm – attiecībā 14 pret 12, sēkļu laukos arī audzēta tikai viena Latvijas kaņepju šķirne (citu valstu šķirņu nav).

Vērtējot pa kultūraugiem, pērn vismazākais īpatsvars šķirņu piedāvājumā bijis Latvijas kviešu šķirnēm – 11% (kopumā 72 kviešu šķirnes, no tām 8 Latvijā selekcionētās). Latvijas kartupeļu un zirņu šķirņu īpatsvars sēklu laukos bijis 12% (attiecīgi 66 kartupeļu šķirnes, no tām 12 Latvijā izveidotās). Pavisam audzēta piecu vietējo auzu šķirņu sēkla, kas veido 15% īpatsvaru no 33 auzu šķirņu kopējā daudzuma (sk. 2. tabulu). Tomēr piedāvātais šķirņu daudzums nerāda situāciju lauksaimnieku laukos. Priekuļu pētniecības centra selekcionāri atzīst, ka diezgan satraucoša ir situācija kartupeļu audzētāju stādījumos, kur vietējās šķirnes pērn audzētas vien 1,7%. Kartupeļu sēklu laukos vietējo šķirņu īpatsvars bijis 3,5%, kas liek raizēties par vietējo sēklu suverenitātes apdraudējumu.

Gan selekcionāri, gan sēklaudzētāji uzskata, ka Latvijas šķirņu pozīciju uzlabošanā visvairāk palīdzētu mārketinga pasākumi. Patlaban tos tikpat kā neīsteno. Vēl viena tendence – selekcionāri pasaulē aizvien vairāk darbojas hibrīdšķirņu veidošanas virzienā. Tas nozīmē, ka pašaudzētās sēklas lietojums vairs nebūs iespējams.

SELEKCIONĀRIEM RAŽĪGS GADS

Latvijas graudaugu un zālāju selekcionāri pērn plūca daudzu agrāko gadu darba ieguldījuma augļus. Graudu šķirņu izveide prasa vismaz desmit gadus. Stendes pētniecības centra (Stendes PC) selekcionāres Vija Strazdiņa, Valentīna Fetere un Līgita Šalkovska pērn Latvijas augu šķirņu katalogā reģistrējušas divas šķirnes – vasaras kviešu šķirni 'Rokko' un ziemas kviešu šķirni 'Umberto'. Divas citas Stendes PC selekcionāres – Māra Bleidere un Ilze Grunte – reģistrējušas vasaras miežu šķirni 'Salvis'. Savukārt AREI Priekuļu pētniecības centra selekcionāre Linda Legzdiņa reģistrējusi bioloģisko vasaras kailgraudu miežu šķirni 'Gunika'. L. Legzdiņas kolēģe kartupeļu selekcionāre Ilze Skrabule pērn reģistrējusi agro kartupeļu šķirni 'Vilmara'. Savukārt Skrīveru Zempkopības institūta selekcionāres Vija Stesele un Regina Rancāne reģistrējušas kamolzāli 'Maiga'. Pēdējos desmit gados – no 2015. līdz 2025. gadam – Latvijā selekcionēta pavisam 31 šķirne, no tām astoņas saglabājamās šķirnes (sk. 3. tabulu).

Kartupeļu selekcionāre I. Skrabule teic, ka kartupeļu audzētāju lielie ražas zaudējumi pērn, iespējams, varētu būt

1. tabula. Latvijas šķirņu īpatsvars sēklu laukos, %*

Suga	Īpatsvars
Sējas zirņi	2,9
Kartupeļi	3,5
Auzas (neskaitot kailgraudu auzas)	9,7
Kvieši (pavisam)	15,5
Mieži (pavisam)	20,9
Triticāle	27,2
Rudzi	100
Griķi	100

* pieteiktās lauka apskates 2025. gadā

AVOTS: PRIEKUĻU PC

3. tabula. Šķirņu portfelis

Suga	Šķirnes sēklaudzēšanā pavisam 2025. g.	Latvijas šķirnes sēklaudzēšanā 2025. g.	Latvijas šķirnes procentos	Latvijas šķirnes augu šķirņu katalogā
Kartupeļi	66	12	18	13
Kvieši	72	8	11	14*
Mieži	22	7	32	13
Auzas	33	5	15	5
Sējas zirņi	25	3	12	4
Rudzi	1	1	100	2*
Griķi	1	1	100	1

* to skaitā saglabājamās šķirnes

AVOTS: PRIEKUĻU PC

autoratlīdzības maksājuma par saimniecībā audzētās sēklas savām vajadzībām mazināšanas iemesls.

MINISTRIJA IZVAIRĀS NO ATBILDĪBAS

Kongresa moderators, uzņēmējs un selekcionārs Ivars Auziņš nepiekrita Zempkopības ministrijas Lauksaimniecības resursu un vides ilgtspējas nodaļas vadītājam Ivetai Ozoliņai, kura piesauca likumu un ES regulu, kas definē šķirņu deklarēšanu kā obligātu nosacījumu, kā arī autoratlīdzības maksāšanu selekcionāriem. Viņa uzsvēra – ministrija šīs attiecības neregulē, tās ir saimnieku un selekcionāru pārstāvju attiecības. Tomēr pretargumenta I. Auziņa teiktajam, ka Augu šķirņu aizsardzības likuma normu neievērošana ir ministrijas kompetencē, nebija. I. Ozoliņa atgādināja, ka ministrija jau 2018. gadā sagatavoja stingrāku šķirņu deklarēšanas un autoratlīdzību likumprojektu, tomēr Saeima, pēc deputāta Edgara Putras (patlaban pārstāv Apvienoto sarakstu, tolaik Zemnieku savienības biedrs) balsojuma neapstiprināja likumprojekta nodošanu atbildīgajai komisijai. I. Ozoliņa aicināja lauksaimniekus vienoties par abām pusēm pieņemamu lēmumu.

Sēklaudzētāji LSA teic, ka risinājums ir vienkāršs, – iesniedzot pieteikumus atbalsta maksājumiem LAD, jābūt iespējai atzīmēt audzētās šķirnes. Kā norāda

2. tabula. Latvijas un citu valstu šķirnes sēklaudzēšanā 2022. – 2024. gadā, šķirņu vidējais daudzums

Nosaukums	Latvijas šķirnes	Citu valstu šķirnes
Stiebrzāles	14	12
Vasarāju labības	13	44
Ziemāju labības	7	39
Pākšaugi	1	16
Tauriņzieži	6	9
Kaņepes	1	0
Kartupeļi	12	43

AVOTS: ZM

Valmieras novada saimnieks Mārtiņš Gaiķēns, jautājums par šķirņu deklarēšanu ir politisks. Biedrība *Zemnieku saeima* nevēloties izmaiņas, tāpēc šajā vēlēšanu gadā, vismaz līdz rudenim, to nebūšot. *Zemnieku saeimas* pārstāvis Mārtiņš Trons kongresā teica, ka jāizveido jauna ekoshēma, kur par sertificētās sēklas lietojumu būtu noteikts atbalsta maksājums, tad šķirni norādīšot. Tas būšot biedrības priekšlikums.

Kongresa dalībnieki arī atgādināja, ka nacionālā selekcija ir valsts drošības *garants*. Valsts apdraudējuma, robežu slēgšanas gadījumā būtu jāpaļaujas vien uz savas valsts šķirnēm. Sēklaudzētājs, SIA *Krastmaļu sēklas* saimnieks Mārtiņš Flaksis vērsa uzmanību uz milzīgo atšķirību saimnieku zināšanās par sēklkopību un selekciju. Saimnieku izglītošana aizvien būšot viens no LSA darbības virzieniem, tomēr, visticamāk, šajā virzienā spēki ir jāapvieno gan ar citām lauksaimnieku nevalstiskajām organizācijām, gan valsts pārvaldes iestādēm un aģentūrām.

"Nav tā, ka nav naudas. Selekcionāru autoratlīdzību nemaksāšana rāda, ka mums pietrūkst godaprāta un izglītības," – tā SIA *Augu aizsardzības serviss* pārstāve Inga Gaile. Viņa arī atgādināja, ka Stendes un Priekuļu selekcionāriem būtu "jāuzceļ pieminekļi" par Latvijas šķirņu saglabāšanu un jaunu veidošanu laikā, kad valsts selekcijai naudu vispār nepiešķir. ▲